

9.1.2022

60 שניות אודות שימור מורשת התרבות עירית עמית כהן

מפגש 1

בחרתי לפתוח בצירוף לשוני שהוא הבסיס לשיח השימור' המתקיים בכל מפגש של אלה שעניינם, עשייתם ולבם הוא מורשת התרבות וההגנה עליה. פירוק הצירוף חושף הסכמות, מוסכמות וגם תהיות.

שימור מורשת תרבות מוחשית: המונח, ההגדרה והמשמעות

תרבות היא מכלול של אמונות, ערכים, מנהגים, הישגים רוחניים וחומריים, אותם רוכש אדם בהיותו חלק מקבוצה חברתית מסוימת.

מורשת מתייחסת לנכסים פיזיים ורוחניים שחברה מגדירה כראויים להישמר, ועל ידי כך – להורישם לדורות הבאים.

שימור זו פעולה להגנה על מורשת תרבות, הנכסים, הנופים והערכים (preservation - שימור הקיים; שימור והתאמה (conservation; adapted conservation) **החיבור** בין המונחים יצר את הצירוף הלשוני **שימור מורשת תרבות**, מוחשית ולא מוחשית.

ההתקבעות של הצירוף הלשוני בשיח תאורטיקנים, מתעניינים ומשמרים חיזק את הדרישה לחקור את התופעה ומאפייניה ולתהות אודות התפתחותה והשלכותיה על החברה ומרחבה. ואכן, בשנים האחרונות מתרחב הדיון בשימור מורשת תרבות ומטרתו להדגיש את חשיבותם של נכסים, מוחשיים (tangible) ולא מוחשיים (intangible), בעלי ערך תרבותי, חברתי, חווייתי וכלכלי הן לחברה הגלובלית והמדינתית והן לקהילה הקטנה האינטימית. לחשיבות זו היבטים שונים, והם משתנים ממדינה למדינה ומקהילה לקהילה. עם זאת, כדי למנוע חוסר בהירות ומחלוקות נקראות מדינות העולם וקהילות מקומיות לשתף פעולה וליצור **האחדה**, שפה ובסיס משותפים שיקדמו הסכמה לתיאור התופעה. האחדה זו תבטיח את שמירתם של נופים ונכסי מורשת, מוחשיים ולא מוחשיים, ותדאג להישרדותם גם בדורות הבאים. להסכמה זו ביטויים שונים, ובולטים בהם הגדרות וכללים הנכללים באִמְנוֹת אוניברסליות ומדינתיות, בהצהרות ובמסמכים הדנים במורשת תרבות, בהגדרתה ובכללים לשמרה.

בצירוף הלשוני '**מורשת תרבות מוחשית**' נכללים מבנים, גנים, פרטי נוי ומתקנים שעיצבו אנשים יחידים, משפחה או קהילה, והם נמצאים בבעלותם וממוקמים בתוך מרחבם. במהלך השנים זכה נושא הנוף להרחבה, והגישה שמבדילה בין מורשת טבע לבין מורשת תרבות התחלפה בגישה מכלילה של צירוף לשוני, שזכה להתחדשות בתור 'נוף תרבות'. העוסקים בשימור, התאורטיקנים והמשמרים, בחרו להעניק לצירוף הלשוני פרשנות נוספת ועל ידי כך לייחדו ולהצדיק את שימורו. לפי הגדרתם זהו נוף המייצג את המפגש בין הסביבה הטבעית ליצירה התרבותית. החיבור בין נכסים ונופים קידם את הגישה ששניהם זוכים למעמד של 'מורשת תרבות' משום שהם משקפים

אורחות חיים ומסורות; מייצגים שינויים לאורך זמן; מבליטים את ייחודה של הקהילה ומחדדים את זהותה (Birnbbaum and Hughes 2005).

לאור הרחבה זו נקבע ש"שימור מורשת תרבות מוחשית, נכסים (properties) ונופי תרבות (cultural landscapes), היא פעולה שנועדה להבטיח את המשך קיומם של אלה הנושאים ערכים תרבותיים, היסטוריים ועיצוביים (ארכיטקטוניים), בתוך תרבות וחברה עכשווית, בעלת צרכים מידיים, ומתוך דאגה לתרבות ולחברה בעתיד".

בחינה של הצירוף הלשוני 'שימור מורשת תרבות מוחשית, נכסים ונופי תרבות', מצביעה על כך שלהוראה, למחקר ולעשייה בתחום זה היבטים רבים ומגוונים:

- תיעוד, פרשנות והערכה – תיאור הנכס והנוף, בחינת תולדותיהם, תפקודיהם, ניתוח ערכיהם ההיסטוריים והתרבותיים, וככאלה, פירוט תפקידם לשיקוף אירועים, אורחות חיים, רעיונות ותפיסות.
- בחינת תפקידם של הנכס והנוף בהבניית הזיכרון הקהילתי, האינטימי והקולקטיבי, ועקב כך זכותם לעבור תהליך שימור, לשרוד ולתרום לקהילתם הנוכחית ולדורות הבאים.
- ניצול הפוטנציאל הקיים בנכס ובנוף לקידום אינטרסים, ובכללם אינטרסים כלכליים, פוליטיים, תדמיתיים וחוקיים.
- היחסים בין נכס ונוף תרבות לבין הסביבה, הבנויה וגם הנופית.
- אפיון ומיון הנכסים והנופים, דירוג חשיבותם לאור תבחינים (קריטריונים) מוסכמים, הערכתם, ניהולם ושילובם במדיניות תכנונית.
- 'מעשה' השימור (המלאכות ואופן השימור).
- התאמה להוראות וחוק.
- ביטוי מרחבי של הנכס והנוף, מדידה ומיפוי.

ריבוי ההיבטים אותם חובק הצירוף הלשוני 'שימור מורשת תרבות מוחשית' מעיד על ההתפתחויות ועל התמורות שחלו בתחום, בתפיסתו, בחקרו ובעשייה המלווה אותו.

תהיות:

1. לאור ההיכרות עם הצירוף הלשוני עד כמה כל התאורטיקנים והעוסקים במלאכה עדים לריבוי הנושאים בתחום ולתמורות שחלו בו:

- משימורו של הפריט הבודד/המונומנט לשימור המכלול והמרחב וההבחנות הנדרשות בין צורכי התכנון והפיתוח לרצונות ולדרישות המשמרים
- מההקפדה להכללה
- מהעיסוק בערך ההיסטורי/העיצובי-אדריכלי לדיון בערכי תרבות וחברה, בכלכלה, בסביבה וביכולת הנשיאה
- מהאותנטיות לדיגיטציה
- היכרות עם 'משמעות' ועם 'שלמות'
- בקיאות בכללים, בהוראות, בחוקים, בהסכמות הרחבות, והיכרות עם מסמכים שמטרתם לייצע אודות ההתפתחויות והתמורות.

- **וגם** - שמה של המועצה - מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל והקיצור הנהוג על ידי רבים: המועצה לשימור - מה המשמעות?